

**ZNAČAJ ALTERNATIVNE I AUGMENTATIVNE
KOMUNIKACIJE KOD DJECE I ODRASLIH SA
TEŠKOĆAMA U RAZVOJU**

**THE IMPORTANCE OF ALTERNATIVE AND
AUGMENTATIVE COMMUNICATION FOR CHILDREN
AND ADULTS WITH DISABILITIES**

Merima Dramalija, Rasema Begović Lukač

Centar za odgoj, obrazovanje i rehabilitaciju „Vladimir Nazor“ –Predškolski odgoj „More Nade“

Alternativna i augmentativna komunikacija (AAC) je područje kliničke prakse koje se bavi potrebama pojedinaca sa značajnim i složenim smetnjama komunikacije karakteriziranih poremećajima u produkciji i/ili razumijevanju govornog jezika, uključujući govorne i pisane načine komunikacije. Augmentativna komunikacija se koristi za dopunu postojećeg govora, a alternativna komunikacija se koristi umjesto govora koji nije funkcionalan ili ga nikako nema (Ibrahimagić, A., 2019). Komunikacija je veoma bitan faktor za oblikovanje društva. Ona je jedno od osnovnih ljudskih prava. Suština komunikacije je sposobnost da prenesemo naše misli, osjećanja i želje. Svako dijete i odrasla osoba ima pravo na komunikaciju i sporazumijevanje. Djeca i osobe sa teškoćama u razvoju većinom imaju teškoće u komunikaciji. Zato im je potrebno pomoći kako bi bili uključeni u aktivnosti svakodnevnog života. Savremena tehnologija omogućava lakši i bolji život djeci i osobama sa teškoćama u razvoju. U školama, djeci sa teškoćama u razvoju AAC omogućava lakše sudjelovanje u nastavnom procesu i bolju interakciju sa ostalim učenicima i učiteljima, te im olakšava shvatanje i usvajanje gradiva. Odraslim osobama AAC omogućava veću uključenost u svakodnevne životne aktivnosti, a time im pruža i jednaku mogućnost za zapošljavanje. Cilj našeg rada je da prikazemo šta je to alternativna i augmentativna komunikacija i da objasnimo značaj AAC-a kod djece i odraslih sa teškoćama u razvoju.

Ključne riječi: alternativna i augmentativna komunikacija, savremena tehnologija, djeca i odrasli sa teškoćama u razvoju

Alternative and Augmentative Communication (AAC) is an area of clinical practice that addresses the needs of individuals with significant and complex communication impairments characterized by impaired production and/or comprehension of spoken language, including spoken and written modes of communication. Augmentative communication is used to supplement existing speech, and alternative communication is used instead of speech that is not functional or not present at all (Ibrahimagić, A., 2019). Communication is a very important factor for shaping society. It is one of the basic human rights. The essence of communication is the ability to convey our thoughts, feelings and desires. Every child and adult has the right to communicate. Children and people with disabilities mostly have communication difficulties. That is why they need help to be included in activities of daily living. Modern technology enables an easier and better life for children and people with disabilities. In schools, children with disabilities use AAC to facilitate participation in the teaching process, which enables them better interaction with other students and their teachers, and makes it easier for them to understand and adopt the material. AAC enables adults better involvement in everyday life activities, giving them equal employment opportunities. The aim of our paper is to show what alternative and augmentative communication is and to explain the importance of AAC for children and adults with disabilities.

Key words: alternative and augmentative communication, modern technology, children and adults with disabilities

UVOD

Kao ljudi, naša se stvarnost temelji na našoj sposobnosti da opažamo svijet oko sebe. Ono što čujemo, vidimo, mirišemo, okusimo i dodirujemo stvara našu stvarnost, koja zauzvrat postaje naša misao, odnosno tada su naše misli formulisane jezikom koji nas okružuje.

Ovaj prilično složen proces prevođenja misli u govor je nešto na šta većina ljudi nikada nije potpuno fokusirana. Rođeni smo u određenom dijelu svijeta i naučeni smo da govorimo određenim jezikom bez većih teškoća. Međutim, za pojedince koji su rođeni bez sposobnosti tipičnog razvoja jezika ili za pojedince koji to izgube u nekom trenutku života, mora postojati alternativno sredstvo izražavanja misli. Ova populacija još uvijek zaslužuje priliku za komunikaciju i priliku da komuniciraju s drugima.

Augmentativna i alternativna komunikacija (ACC) ima za cilj poboljšati komunikaciju za pojedince sa složenom komunikacijskim potrebama.

Skupina stručnjaka koji se bavi ovom temom okupili su se kako bi osnovali društvo poznato kao Međunarodno društvo za augmentativne i alternativna komunikacije (ISAAC) koja danas broji više od 3700 članova iz više od 60 zemalja svijeta.

Cilj ove organizacije je povećanje svijesti i prihvatanje AAC-a, povećanje kulturne i jezične raznolikosti, prepoznavanje promjena u opsegu komunikacijskih potreba i revolucioniranje i unaprjeđenje trenutnih AAC sistema. Alternativna i augmentativna komunikacija je polje u usponu utemeljeno na osnovnim ljudskim pravima koje treba proučavati i implementirati u naše društvo s većim uspjehom.

Cilj ovog rada je dati jasniju sliku o primjeni alternativne i augmentativne komunikacije i tako istu približiti stručnom osoblju kako bi njeno korištenje bilo općeprihvaćeno u praksi.

ALTERNATIVNA I AUGMENTATIVNA KOMUNIKACIJA

AAC pomaže u poticanju verbalne komunikacije za djecu ili odrasle koji možda funkcionišu na predsimboličkom nivou razvoja. To su pojedinci koji komuniciraju gestama, pogledom u oči ili korištenjem strategija koje nisu stvaranje riječi. Ako jezik može biti razvijen pomoću AAC sistema, njihova se kvaliteta života može znatno poboljšati.

Alternativna i augmentativna komunikacija (AAC) je područje kliničke prakse koje se bavi potrebama pojedinaca sa značajnim i složenim smetnjama komunikacije

karakteriziranih poremećajima u produkciji i/ili razumijevanju govornog jezika, uključujući govorne i pisane načine komunikacije. Ona koristi različite alate i tehnike. U alate i tehnike se podrazumijevaju slikovne komunikacijske ploče, crteži, manualni znakovi, opipljivi predmeti, uređaji za regeneriranje govora, gesti, „spelovanje prstima.“ AAC pomaže djeci i odraslima sa teškoćama u razvoju da izraze svoje misli, želje, potrebe, ideje i osjećanja. AAC je augmentativna kada se koristi za dopunu postojećeg govora, a alternativna je kada se koristi umjesto govora kojeg nikako nema ili nije funkcionalan. (Ibrahimagić, 2019.)

Korisnici alternativne i augmentativne komunikacije

Lista korisnika kojima je potrebna AAC su oni koji mogu imati privremenu ili trajnu potrebu za AAC sa ciljem zamjene ili nadomještanja drugih sredstava za komunikaciju. Korisnici se dijele u dvije grupe:

- Sa urođenim onesposobljenjima – Oni usvajaju jezik koristeći AAC sredstva i za ovu populaciju ona predstavlja ne samo postojeći jezik, već i alat za potpomaganje usvajanja ekspresivnog i receptivnog jezika, kao i pismenosti.
- Sa stečenim onesposobljenjima – Kod ovih klijenata onesposobljenost varira i može se mijenjati kroz vrijeme ovisno o očuvanosti jezika i kognicije u vrijeme povrede ili pojave bolesti i napredovanju iste.

Creer i sar (2016) proveli su studiju utvrđivanja prevalencije glavnih medicinskih stanja i specifičnih simptoma koji dovodi do zahtjeva za AAC. Autori su konzultirali literaturu i savjetovali se sa AAC stručnjacima kako bi procijenili broj ljudi koji bi mogli zahtijevati AAC. Rezultati su pokazali da je 97,8 % od ukupnog broja ljudi koji bi mogli imati korist od AAC uslijed sljedećih medicinskih stanja: demencija, Parkinsonova bolest, autizam, nesposobnost učenja, moždani udar, cerebralna paraliza, povrede glavi i multipla skleroza. Rezultati su pokazali da je AAC učinkovita kod osoba s razvojnim teškoćama u poboljšanju receptivnog i ekspresivnog rječnika ekspresivne sintakse i pragmatike (Allen i sar., 2017). Autori su sa umjerenim do jakim dokazima zaključili kako je AAC praksa utemeljena na dokazima za tretman socijalno komunikacijskih vještina osoba sa poremećajem iz autističnog spektra ili intelektualnim teškoćama i složenim komunikacijskim potrebama (Morin i sar., 2018). Autori navode da se visokotehnološki uređaj zajedno s AAC sistemom mogu koristiti kao kompenzacijska strategija za poboljšanje komunikacije i društvene participacije odraslih osoba sa hroničnom afazijom nakon moždanog udara. Oni naglašavaju da trenutni dokazi ne identificiraju jedan najbolji model AAC intervencije za poboljšanje funkcionalnih vještina komunikacije obje populacije (Russo i sar., 2017). Postoje preliminarni dokazi da je AAC učinkovita u poboljšanju zadovoljstva komunikacijom i smanjenju teškoća u komunikaciji za pacijente koji su privremeno ostali bez glasa uslijed intubacije. Rezultati upućuju na to da je komunikacijska kompetencija ostvariva i u jedinici

intenzivne njege, uprkos teškoćama učenja novih vještina i pacijenata koji su povećane anksioznosti i bez glasa. Također nekoliko studija podupire upotrebu mikroprekidača i AAC tehnologije za gluhoslijepu, djecu i djecu sa dodatnim invaliditetom.

Iskustva su pokazala da mnogi pokazuju zabrinutost da bi upotreba AAC mogla negativno utjecati na govornu produkciju i veoma je bitno da se razjasni ta dilema. Dva pregledna članka (Millar, Light i Schlosser, 2006; Schlosser i Wendt, 2008) revidirala su prethodno publicirana istraživanja produkciji govora prije, tokom i nakon AAC intervenciji. Niti jedna osoba uključena u bilo koju od studija nije pokazala smanjenje produkcije govora. Kao rezultat AAC intervencije većina je pokazala barem skromna poboljšanja govora. Drugi rezultati snažno upućuju na to da AAC ne ometa razvoj govora u samim početnim fazama usvajanja jezika. Postoje neki dokazi da AAC može stimulirati djecu u autističnom spektru poremećaja da uče govor. Veoma je bitno da se podcrta da nema studija koje pokazuju da AAC može osiromašiti govornu produkciju.

Sistemi u alternativnoj i augmentativnoj komunikaciji

AAC se obično posmatra kao sistem. Ovaj sistem se može definisati kao integrirana grupa komponenti koja uključuje simbole, pomoćna sredstva, strategije i tehnike koje koristi osoba kako bi poboljšala komunikaciju. Sistem služi da nadopuni svaku gestu u govornu ili pisanu komunikacijsku sposobnost. Ovaj sistem je integrirana grupa komponenti koja se koristi za poboljšanje komunikacije. Ove komponente uključuju oblike, simbole, tehnike odabira i strategije. Dizajn ovog sistema uključuje snage i potrebe svakog pojedinca. Podrazumijeva sposobnost pojedinca za punom komunikacijom i može uključivati postojeći govor, vokalizaciju, geste, govorni jezik ili neki oblik vanjskog sistema za generiranje govora. Pojedinaac može upotrebljavati multiple modalitete ili više sistema u kombinaciji, omogućujući promjenu na temelju konteksta slušatelja i komunikacijske namjere. Dobro osmišljen AAC sistem je fleksibilan i prilagodljiv. Omogućuje promjenu rječnika i tehnike odabira kako se jezik i fizičke potrebe pojedinca mijenjaju tokom vremena (ASHA,2018).

AAC se obično dijeli prema dvije osnove: potpomognuta i nepotpomognuta, te niskotehnološka, srednjetehnološka i visokotehnološka. U nepotpomognuti oblik spada niskotehnološki u koji spadaju: geste, manualni znakovi, facijalna ekspresija, vokalizacija, verbalizacija i jezik tijela. U potpomognuti oblik spada nisko – srednje tehnološka i visoko tehnološka. U nisko – srednje tehnološku spadaju: slike, predmeti, fotografije, pisanje i komunikacijske ploče ili knjige. U visokotehnološki spadaju: uređaj za generiranje govora, uređaji se jednom porukom i digitalizirani uređaj za snimanje, AAC softveri za dinamično predstavljanje simbola koji se koristi s nekim oblikom hardvera. Potpomognuta AAC uključuje sisteme koji zahtijevaju opremu. Oni uključuju pisane ili štampane poruke, slike na koje osoba pokazuje radi kreiranja poruka koji se

mogu prikazati neelektronski u svesci ili na tabli ili alternativno, na visokotehnoškom displeju koji može uključivati upotrebu aplikacija pametnog telefona, tableta ili prijenosnog računara sa namjenskim softverom. Nepotpomognuta AAC ne zahtijeva vanjsku opremu. Primjeri uključuju znakovni jezik, znakovne sisteme i neformalne upotrebe gesti i neverbalnu komunikaciju (Johnston i sar., 2012).

Procjena u alternativnoj i augmentativnoj komunikaciji

U skladu sa Međunarodnom klasifikacijom funkcioniranja onesposobljenja i zdravlja Svjetske zdravstvene organizacije, sveobuhvatna procjena pojedinca sa potrebom za AAC se provodi kako bi identificirala i opisala:

- Oštećenja u tjelesnoj strukturi i funkciji, uključujući snage i slabosti u govornoj produkciji i verbalnoj ili neverbalnoj komunikaciji koji leže u pozadini,
- Komorbiditetne deficite, kao što su apraksija govora, dizatrija, poremećaj autističnog spektra, intelektualne teškoće i neurodegenerativnih bolesti,
- Kontekstualne faktore koji služe kao prepreke ili olakšice uspješne komunikacije i sudjelovanja u životu,
- Utjecaj komunikacijskih oštećenja na kvalitetu života i funkcionalna ograničenja u odnosu na status komuniciranja prije nastupanja stanja koje je dovelo do potrebe za alternativnom i augmentativnom komunikacijom (ASHA,2016; WHO, 2014, prema ASHA, 2018).

Značaj alternativne i augmentativne komunikacije

Rana intervencija je najbitnija za poboljšanje različitih područja i osiguravanja uspješnih i funkcionalnih rezultata. AAC nudi potencijal za poboljšanje komunikacije, jezika i učenja za djecu sa značajnim teškoćama u komunikaciji (Drager i sur., 2010).

Razni pozitivni učinci uočeni su u širokom dobnom rasponu (od dvije do šezdeset godina) što upućuje na zaključak da dobrobiti govora još uvijek mogu ostvariti pojedinci sa razvojnim onesposobljenjima (Millar i sur., 2006). Krajnji cilj intervencije za pojedince sa složenim komunikacijskim potrebama je podržati razvoj komunikacijske kompetencije kako bi imali pristup snazi komunikacije za stupanje u interakciju sa drugima, ostvarili utjecaj na njihovu okolinu te potpuno učestvovali u društvu (Beukelman i Mirenda, 2013). Autori Soto i Clarke (2017) su potvrdili da korištenje formata za intervenciju jezika koji je zasnovan na konverzaciji, strukturiran i interaktivan i ima postavljena očekivanja za gramatičku klasifikaciju može dovesti do uspješnih ishoda u domeni jezika. Za uspješno korištenje usluge AAC potreban je multidisciplinarni tim koji može uključivati sve ili bilo koji od narednih stručnjaka: logopeda, okupacionog terapeuta, fizioterapeuta, tehničkog osoblja, redovnih i specijalnih edukatora. Članovi porodice su dio svakog tima i oni su najbitniji. Također i drugi stručnjaci mogu biti

uključeni ukoliko osoba ima dodatna senzorna oštećenja koja utječu na razvoj jezika. Zapošljavanje tima za AAC intervenciju, a pogotovo u inkluzivnom obrazovnom okruženju povećava potencijal za akademska postignuća i socijalnu češće kod osoba koje koriste ovaj sistem (Granlund i sar., 2001). Ovaj sistem osigurava sredstva za sudjelovanje, razgovor, prijenos poruka i angažman kada pojedinci više ne mogu očekivati povratak izgubljenih komunikacijskih vještina. Uključivanje različitih komunikacijskih potpora treba započeti vrlo rano (Fried – Oken, 2011). Razna istraživanja pružaju i značajnu podršku da rana intervencija poboljšava djetetovu komunikaciju i razvoj jezika (Romski i sar). Osobe koje su privremeno ili trajno, u nemogućnosti da komuniciraju korištenjem gesti ili znakova govora ili pisane komunikacije imaju velike dobiti od korištenja AAC (Nigam, 2006).

Ovi uređaji su veoma bitni za učenike sa teškoćama u razvoju kako bi komunicirali sa verbalnim svijetom. Djeca i osobe sa teškoćama u razvoju imaju pozitivne učinke korištenja ove tehnologije. Također, članovi porodice školske djece koja koristi ove strategije izvijestili su o pozitivnim ishodima korištenja AAC. Oni navode da imaju povećanu interakciju u zajednici, povećanu komunikacijsku interakciju sa nepoznatim partnerima, manje frustracije zbog ograničenja komunikacije njihovog djeteta, osjećaj postignuća s uspješnim komunikacijskim interakcijama i povećana emocionalna ispunjenost sa poboljšanjem komunikacijskih sposobnosti djeteta (Chung i Stoner, 2016).

Ovaj sistem je način da se pomogne ljudima koji ne mogu da govore dovoljno dobro kako bi mogli ispuniti svakodnevne komunikacijske potrebe, stupaju u interakciju sa drugim ljudima. Glavni cilj ovog sistema jeste da se osobama osigura mogućnost i sposobnost da:

- Prenesu poruke kako bi ostvarili interakciju kroz razgovor,
- Učestvuju u komunikaciji u kući, školi, na poslu, za vrijeme rekreacijskih aktivnosti,
- Uspostavi i održi društvene uloge (Na primjer, prijatelj, učenik, mentor, zaposlenik, supružnik),
- Nauče maternji jezik,
- Komuniciraju tačno kako bi proveli ličnu i medicinsku njegu,
- I zadovolje vlastite potrebe (Beukelman i Mirenda, 2013).

ZAKLJUČAK

Djeci i osobama sa teškoćama u razvoju veoma je bitno da ih uključujemo u svaki segment života. Potrebno je uložiti napore kako bi se djeci sa teškoćama omogućila svaka vrsta socijalne uključenosti, počevši od neomatene igre sa vršnjacima, prilagođene uključenosti u nastavu, pa sve do uključivanja u rad i društvene aktivnosti.

Posebno je značajno da se djeci sa teškoćama omogući jednak život kao i djeci tipičnog razvoja. Alternativna i augmentativna komunikacija pomaže i kao takvoj je potrebno dati više društvene pažnje kako bi olakšali život djeci i osobama sa teškoćama u razvoju.

Društvo koje nas okružuje i njegove specifičnosti utiču na razvoj jezičkih sposobnosti, karakterističnih za okruženje u kojem smo rođeni. Međutim, alternativni način izražavanja bitan je za osobe bez sposobnosti tipičnog razvoja jezika jer bez obzira na njihovu teškoću društvo je dužno dati im šansu za komunikaciju sa drugima. Upravo zbog toga, tehnologiju, koju osobe tipičnog razvoja koriste za olakšanje života, mora-mo upotrijebiti kako bi osobama sa teškoćama komunikaciju učinili mogućom.

“Kada bi mi uzeli sve što imam, osim jedne stvari, izabrao bih da mi ostane moć komunikacije, jer sa njome bih povratio sve ostalo.”

Daniel Webster

LITERATURA

1. Allen AA., Svhlusser RW, Brock KL., Shane HC. (2017): The effectiveness of aided augmented input techniques for persons with developmental disabilities: a systematic review. *Augmentative Alternative Communication*.
2. Beukelman DR, Mirenda P. (2013): *Augmentative an Alternative Communication: Supporting Children and Adults with Complex Communication Needs*. Maryland: Paul H. Brookes Publishing.
3. Chung YC, Stoner JB (2016) A Meta – Synthesis of Team Members Voices: What We Need and What We Do to Support Students Who Use AAC. *Augmentative and Alternative Communication*.
4. Creer S., Enderby P., Judge S., John A. (2016): Prevalence of people who could benefit from augmentative and alternative communication in the UK: determining the need. *Int J lang Commun Disord*.
5. Drager K., Light J., McNaughton D. (2010): Effects of AAC interventions communication and language for young children with complex communication needs. *Journal of Pediatric Rehabilitation Medicine*.
6. Ibrahimagić A. (2019): *Augmentativna i alternativna komunikacija*. Printcom.Tuzla.
7. Johnston S., Reichle J., Feeley K., Jones E. (2012): *Augmentative and alternative communication strategies for individuals with severe disabilities*. Baltimore: Pau H. Brookes.
8. Morin KL, Ganz JB, Gregori EV, Foster MJ, Gerow SL, Genc – Tosun D, Hong ER (2018): A systematic quality review if high – tech AAC interventions as an ed+vidence – based practice

9. Nigam R. (2006): Sociocultural development and validation of lexicon for Asian – Indian individuals who use augmentative and alternative communication. *Disabil Rehabil Assist Technol*.
10. Russo MJ, Prodan V, Meda NN, Carcavallo L, Muracioli A, Sabe L, Bonamico L, Allegri RF Olmos L. (2017): High – technology augmentative communication for adults with post – stroke aphasia: a systematic review: *Expert Review of Medical Devices*.